

Popularnonaukowe streszczenie projektu

Celem projektu jest wszechstronne zbadanie i ukazanie roli oraz znaczenia obozu przejściowego w Zamościu (UWZ-Lager Zamosc) podczas akcji wysiedleńczo-kolonizacyjnej, prowadzonej na Zamojszczyźnie w okresie od 27/28 listopada 1942 do 15 sierpnia 1943 r., aż do jego likwidacji (19 stycznia 1944 r.). Akcja ta stanowiła element realizacji Generalnego Planu Wschodniego (Generalplan Ost) – zakładającego zgermanizowanie całej Europy Wschodniej i przesunięcie granicy etnicznej Rzeszy o około tysiąc kilometrów na wschód. Zamojszczyzna zajmowała miejsce szczególne jako pierwszy, niemiecki obszar kolonizacyjny w Generalnym Gubernatorstwie. Wysiedlaną ludność brutalnie wyrzucano z domów i kierowano do obozów przejściowych: początkowo do Zamościa, a od czerwca 1943 r. – do Zwierzyńca. Istotne miejsce w projekcie zajmuje kwestia segregacji rasowej wysiedleńców, przeprowadzana w UWZ-Lager Zamosc oraz losy osadzonej ludności. Szczególnie tragiczny był los dzieci uznanych podczas segregacji za bezwartościowe rasowo i wywożonych z obozu w nieznanym kierunku, w bydłych nieopalanym wagonach. Po wojnie stały się one symbolem męczeństwa dzieci polskich podczas II wojny światowej. Badania realizowane w ramach projektu będą miały na celu zebranie, analizę i interpretację materiałów źródłowych (archiwalnych i drukowanych), w tym powojennych relacji i zeznań byłych więźniów, złożonych w ramach śledztw GKBZN/GKBZH w Polsce i sądów, zajmujących się karaniem zbrodni niemieckich. Pozwolą one na odtworzenie genezy obozu i różnorodnych aspektów związanych z jego funkcjonowaniem. Zamierzeniem badawczym będzie ukazanie obrazu obozowej rzeczywistości poprzez pryzmat warunków bytowych więźniów, wyznaczników rytmu dnia codziennego i życia w obozie, karności i terroru obozowej załogi, kwestii zdrowotności, wyniszczenia i śmiertelności osadzonych, ruchu i liczebności transportów, akcji pomocowej ze strony agendy RGO.

Podjęcie wyżej zarysowanej problematyki badawczej wynika z faktu, iż mimo upływu 75. lat problematyka ta nie doczekała się dotąd całościowego opracowania. O ile obecny stan badań nad losami mieszkańców ziem wcielonych do III Rzeszy pozwala na opracowanie syntez, o tyle badania dotyczące losów mieszkańców wysiedlonych z Zamojszczyzny, w tym ich pobyt w obozach przejściowych w Zamościu i Zwierzyńcu oraz ich dalsze losy nie zostały w zasadzie podjęte. Większość opracowań ukazuje tę kwestię w ujęciu fragmentarycznym. Stąd potrzeba przeprowadzenia rzetelnych badań. Jest to też ostatni moment dotarcia do żyjących jeszcze świadków – byłych więźniów tego obozu i spisania ich osobistych przeżyć. Te narracje biograficzne pozwolą ukazać obraz obozu z perspektywy upływu czasu i przeżytej traumy.

Realizacja projektu wiąże się z kontynuacją podjętych przez autorkę w 2005 r. badań dotyczących losów mieszkańców wysiedlonych z Zamojszczyzny (ze szczególnym uwzględnieniem dzieci) do dystryktu warszawskiego i potrzebą wypełnienia istniejącej luki w historiografii. W efekcie zainteresowań własnych autorki tą problematyką i szerokich kontaktów ze środowiskiem Dzieci Zamojszczyzny zaistniała konieczność prowadzenia dalszej kwerendy - głównie terenowej, ale i archiwalnej, w zakresie projektowanych badań. Projekt ma również na celu wpisanie się w istotne i aktualne dyskursy społeczne, w tym w dyskurs odciażania w niemieckiej polityce historycznej.